

Góðan morgun øll somul.

7. des. 2023

Takk fyri, at eg eri boðin við í dag at siga nøkur orð til dagin í dag. Eg eiti Svanna Jákupsdóttir og eg arbeiði í Kvinnuhúsinum, har eg havi samrøður við kvinnur, sum eru ella hava verið fyri harðskapi.

Tit, sum sita her í dag, eru øll við til hendan dagin, tí tit hava eina lyklastøðu í markamótinum til harðskapskið. Og dagurin í dag eisini snýr seg um hvussu vit kunnu seta í gongd eitt gott samstarv fyri at megna at hjálpa menniskjum, sum eru rakt av harðskapi. Tit hava vitan og royndir, sum hava týdning fyri samstarvið á harðskapsøkinum, og tí hevur tað týdning, at vit kunnu hittast ein dag sum í dag.

Harðskapur móti kvinnum og gentum er á heimsstigi framvegis ein av teimum mest útbreidddu brotsverkunum móti mannarættindunum. WHO ásetur, at fimta hvør kvinna á heimsstigi millum 15 og 49 hevur verið fyri kropsligum ella kynsligum harðskapi av einum núverandi ella fyrrverandi partnara innan eitt ár. Vit hava ikki loyst gátuna. Hvørki altjóða ella her í Norðanlondum.

Við heimsmálunum hjá WHO hevur altjóða samfelagið bundið seg til at standa saman um at styrkja rættindini, móguleikar, trivna og heilsu hjá kvinnum. Tað førir sjálvandi við sær at arbeiða fyri at bæsa harðskapi móti kvinnum og gentum, tí at ójavni millum kynini og negativu sosialu normarnar skapa gróðrabrot fyri, at kynsgrundaður harðskapur kann vaksa.

So seint sum í hesi vikuni er vreiði og skelkur brotin út í Italiu eftir, at 22 ára gamla Giulia Cecchettin varð dripin og mistonkti í málinum er fyrrverandi sjeikurin hjá Giuliu. Hetta hevur havt við sær sorg og uppreistur um alt Italia og túsindavís av fólki hava verið á gøtunum og mótmælt harðskapi ímóti kvinnum. Nógv vóna, at málið kann verða við til at broyta fastgróvnar patriakalskar mentanir í mun til kynsleiklutir í Italia. So vit hava ikki loyst gátuna.

Í okkara norðurlendsku londum, siga vit vanliga at størri javnstøða er millum kynini enn aðra staðni í heiminum. Tó er harðskapsvavi størri enn nógv halda. Í Føroyum síggja vit heilt aktuelt, at kvinnuhúsið hevur fingið uml. 640 áheitanir higartil í ár, meðan tað komu 426 áheitanir alt árið 2022. Tað bendir á, at her er ein tørvur.

“Kunning, kunning kunning” hevur verið merkisorðið hjá Kvinnuhúsinum seinasta ári. Og tað hevur gjørt mun, tí nú hava nógv fleiri kvinnur leitað sær ráðgeving í Kvinnuhúsinum enn undanfarin ár. Nógv fleiri kvinnur eru blivnar varugar við, at tað er í lagi at leita sær hjálp og at tað er í lagi at siga frá – og at tær ikki eru einsamallar í sínari støðu við harðskapi.

Ein av hesum kvinnunum er Anna. Anna er 38 ára gomul og starvast sum fólkaskúllalærari. Anna hevur livað í einum parlagið við Tummas í 15 ár. Saman hava hon og Tummas trý børn. Tá Anna og Tummas møttust var Tummas púra vekk í Annu. Hann hálovaði henni og keypti henni gávur. Anna var eisini púra vekk í Tummas.

Tá Anna og Tummas høvdu verið saman í eitt ár byrjaði hann at siga við hana, at hon skuldi ikki vera so leingi úti og tá hon fór út, vildi hann altíð vita hvørjum hon var saman við og hvar hon var. Hann skrivaði og ringdi nógvar ferðir um dagin til hana fyri at vita hvar hon var og hann bleiv óður um hon ikki svaraði honum beinanvegin. Tummas byrjaði eisini at siga við Annu, at honum dámdi ikki at hon gekk við sminku, tá hon fór út. Spakuliga bleiv tað til, at hann eisini fortaldi henni hvat hon kundi fara í og ikki. Anna royndi ikki at hugsa so nógv um hesar broytingar, tí nú var fyrsta barnið komið og hon vildi hava, at familjan skuldi hava tað gott. Samstundis hevði hon eisini onkrar fjaldar tankar um, at hetta nokk ikki var heilt í lagi og at hon varð byrjað at blíva bangin fyri Tummas. Sum tíðin leið byrjaði Tummas at fortelja Annu hvussu miseydnað hon var, tá hon ikki livdi upp til krøvini hjá honum, bæði í mun til leiklutin sum mamma, kona, í mun hennara atburð, tá tey vóru millum fólk og í mun til hennara útsjónd. Hann tosaði eisini ilt um familjuna hjá henni og avmarkaði hennara tíð saman við teimum. Tað var Anna kedd um, serliga tí at hon so væl við eldri systir sína. Anna kom minni og minni út og sá næstan ikki sínar vinkonur og sína familju. Anna misti so við og við trúna á egnar førleikar og orkaði minni og minni. Anna misti alt meira av sínum arbeiðslívi, hon kendi seg ofta sjúka og fór til lækna og aðrar heilsumynduleikar.

Í skúlanum og dagstovni hjá børnunum hjá Annu, fóru tey at leggja til merkis, at Anna var meira fráverandi og hugtung. Tey lögdu eisini merki til, at trivnaðurin hjá børnunum versnaði. Til arbeiðis lögdu starvsfelagirnir hjá Annu merki til, at telefonin hjá henni ringdi nógvar ferðir um dagin og at hon virkaði fjálturstungin av hesum. Anna kom sjáldnari við til sosial tiltøk á skúlanum, hon virkaði móð og fekk alt fleiri sjúkradagar. Eina ferð ringdi Anna til lögreluna, tí Tummas var so óður, at hann kastaði við tingum heima og hon bleiv bangin fyri, at hann fór at skaða seg ella børnini. Anna bleiv sjúkrameldað frá sínum arbeiði sum fólkaskúllalærari.

Hvussu hjálpa við Annu og hennara børnum best í hesari støðu? Hvat skulu vit sum avvarandi mynduleikar og hjálparar vera varug við í hesari støðu?

Sum fakersónar, hjálparar og mynduleiki er tað eitt gott hugskot at kenna til tey tekin, sum kunnu benda á harðskap. Avleiðingarnar av harðskapi kunnu vera beinleiðis og sjónligar í mun til kropsligar skaðar. Men tær kunnu eisini verða ósjónligar í mun til ymisk sløg av sálarligum harðskapi. Avleiðingarnar og árinini kunnu koma yvir tíð, td. sálarheilsutrupulleikar og psykosomatisk symptomir. Tað er avgerandi at tosa um og fáa avklára við Annu hvørjar orsøkirnar eru til mistrivnaðin hjá henni fyri at kunna veita henni røttu hjálpina.

Harðskapur í nærsambondum fevnir um nógv ymisk sambond og reaktiónirnar uppá at vera fyri harðskapi, eru eisini ymiskar. Tá harðskapur gongur fyri seg í einum nærsambandi, er hann ofta endurtakandi, gongur fyri seg yvir tíð og kann styrkna bæði í frekvensi og álvarsemi. Tað kann vera

tað kann vera eyðmýkjandi og skamfult at skula fortelja, at ein nær fer so illa við einum og tí skulu vit ikki rokna við, at Anna fortelur okkum beinleiðis um harðskapin. Tað merkir, at tað er neyðugt, at vit í felag vit vera uppmerksom uppá støðuna og sálarheilsuna hjá Annu. Øll, sum eru rundanum Annu kunnu leggja merki til um harðskapur kann vera atvoldin til sosialu- og heilsuligu trupulleikarnar og harvið geva høvi til eina samrøðu um harðskap.

“Harðskapur er ongantíð privatur” segði Krónprinsessa Mary í setanarrøðuni til stóru norðurlensku ráðstevnuna “Nordiske kvinder mod vold” í sep. 2019.

Í sínari røðu tosar Mary ma. um, at vit mugu blíva betri til at skilja hvussu sosialir normar eru í spæl, tá vit tosa um harðskap í nærsambondum. Sosialir normar eru grundaðir á sosial virði og óskrivandi reglar, sum fortelja okkum hvat er góðtíkin og væntað atferð í einum bólki ella í samfelagnum sm heild. Tá vit ikki liva eftir teimum sosialu normunum, syrgir bólkurin fyri, at tað fær avleiðingar. Eru vit, í okkara parti av heiminum, vitni til eitt álop á gøtuni, eru vit rættuliga samd um, at vit mugu gera okkurt. Bróta inn ella ringja til lögregluna. Tað verður væntað, at um onkur verður álopin á gøtuni, so gera fólk, sum eru til staðar okkurt við tað.

Men ger hetta seg eisini galdandi, tá vit tosa um harðskap í nærsambondum? Spyr Mary prinsessa.

Harðskapur livir ofta í tí dulda. Skuld og skomm gera harðskapin til størsta loynidómin í familjuni. Og kanska vit í Føroyum ansa serliga væl eftir ikki at blanda okkum ov nógv í hvussu grannin livir sítt lív. Mary setti í sínari røðu spurnartekin við um normurin um at verja privatlívið hjá hvørjum øðrum er sterkari og meira binandi enn normurin um ikki at góðtaka harðskap í okkara samfelag?

Heldur tann hypotesan, so eru vit noydd at gera okkurt. Sosialir normar eru djúpt rótfestir í okkara mentan og verða fasthildnir av fleirtalinum. Tað ger teir ofta truplir at broyta. Men saman og bert saman, kunnu vit skapa mentunarligar broytingar.

So vit eru noydd til saman at royna at skapa hesar broytingar. Vit eru noydd til at tora at blanda okkum uppí. Vit eru noydd at vinna á ótryggleikanum og óttanum fyri at økja um harðskapin. Vit mugu gera harðskapin til eitt felags mál og skapa eina felags væntan um, at vit ikki bara *burdu* gjørt nakað, men at vit *faktisk* gera nakað, tá harðskapurin er beint frammanfyri okkum. Og tað gera vit ma. við at vera saman her í dag og tosa um samstarv og deila vitan frá okkara ymsu økjum.

Harðskapur er ongantíð privatur.

Takk fyri.

Svanna Jákupsdóttir, cand psyk.